

УДК 347.965.3

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-2-3

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА АДВОКАТА

Денисовський Михайло Дмитрович,

адвокат, кандидат юридичних наук,

викладач юридичних дисциплін

Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола

ORCID ID: 0000-0002-2265-4190

Сівіцька Ганна Євгенівна,

здобувачка вищої освіти

IV курсу спеціальності «Право»

Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола

ORCID ID: 0009-0002-9570-8177

Стаття присвячена дослідженню питань дотримання адвокатом професійної етики. Питання висвітлені із правових аспектів та практичного досвіду. Ґрунтовно проаналізовано нормативно-правові акти, що регулюють правила поведінки адвоката під час здійснення адвокатської діяльності й у повсякденному житті. Розглянуто досвід практичного дотримання як українськими, так і іноземними адвокатами норм Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і Правил адвокатської етики.

З'ясовано, що професія адвоката належить до видів діяльності, у яких об'єктом виступає людина: її права та свободи, законні інтереси, честь і гідність, а часто і її доля. Тому адвокатська спільнота має свою професійну мораль і свою професійну етику, яких зобов'язана неухильно дотримуватися поруч із лікарями, учителями, суддями, прокурорами – об'єктом професії яких так само виступає людина.

Здійснено розгляд і надано характеристику основним принципам, на яких ґрунтується адвокатська діяльність, як-от: незалежність і свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності; законність; пріоритет інтересів клієнта; неприпустимість конфлікту інтересів; конфіденційність; компетентність і добросовісність; повага до професії адвоката; чесність і добропорядна репутація.

Установлено, що характерним для адвокатської етики є дотримання морально-етичного кодексу, закріплених у суспільстві загальноприйнятих морально-етичних норм і європейських традицій адвокатської діяльності.

Зазначено, що такі норми розробляються безпосередньо самими адвокатами, адвокатськими об'єднаннями, адвокатськими бюро та санкціонуються суб'єктами прийняття.

Акцентовано увагу на дисциплінарній відповідальності та накладенні дисциплінарного стягнення на адвоката за порушення Правил адвокатської етики. Також досліджено та проаналізовано судову практику Верховного Суду щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури або відповідною кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури.

Ключі слова: етика, професійна етика, правила адвокатської етики, адвокат, адвокатська діяльність, принципи, кваліфікаційно-дисциплінарна комісія, присяга.

Denysovskiy Mukhailo, Sivitska Hanna. Professional ethics of a lawyer

The article is devoted to the study of issues of professional ethics compliance by lawyers. Issues are covered from legal aspects and practical experience. The normative legal acts regulating the rules of behavior of the lawyer during the implementation of the lawyer's activity and in everyday life have been thoroughly analyzed. The experience of practical compliance by both Ukrainian and foreign attorneys with the norms of the Law of Ukraine "On Advocacy and practice of law" and the Rules of Attorney Ethics is considered.

It was found that the profession of a lawyer refers to the types of activities in which a person is the object: their rights and freedoms, legitimate interests, honor and dignity, and often their fate. Therefore, the attorneys community has its own professional morals and professional ethics, which it is obliged to strictly observe along with doctors, teachers, judges, prosecutors – the object of the profession of which is also a person.

The review and description of the main principles on which the attorneys profession is based: the independence and freedom of the lawyer in the practice of law; legality; the priority of the client's interests; inadmissibility of conflict of interests; confidentiality; competence and good faith; respect for the lawyer's profession; honesty and good reputation.

It has been established that adherence to the moral and ethical code, the generally accepted moral and ethical norms and European traditions of the lawyer's activity are characteristic of the lawyer's ethics.

It is noted that such norms are developed directly by the lawyers themselves, bar associations, law offices and sanctioned by the subjects of acceptance.

Attention is focused on disciplinary responsibility and the imposition of a disciplinary penalty on a lawyer for violating the Rules of Lawyer Ethics. Also, the judicial practice of the Supreme Court regarding bringing a lawyer to disciplinary responsibility by the Higher Qualification and Disciplinary Commission of the Bar or the corresponding Qualification and Disciplinary Commission of the Bar was also researched and analyzed.

Key words: *ethics, professional ethics, rules of lawyer's ethics, lawyer, lawyer's activity, principles, qualifications and disciplinary commission, oath.*

В умовах сучасності залишається актуальним питання етики у професійній діяльності адвокатів. Професійна етика адвоката являє собою сукупність моральних установ і принципів, якими має керуватися у своїй діяльності адвокат. Вона нерозривно пов'язується з ним і прямо впливає на працю. Правила адвокатської етики фактично є моральним кодексом адвоката, який деталізує деонтологічні аспекти професії.

У повсякденній професійній діяльності адвокат стикається зі складними морально-етичними проблемами, для вирішення яких йому доводиться вибудовувати свою поведінку, з дотриманням вимог не лише законодавства, а й Правил адвокатської етики.

Питанню етичних аспектів професійної адвокатської діяльності приділяли увагу багато науковців: Ю. Грошевий, М. Барщевський, О. Бойков, Т. Варфоломєєва, Я. Зейкан, З. Зінатуллін, М. Молло, В. Лупу, О. Святоцький, С. Фурса, Н. Бакаянова, І. Алексютін, Є. Грінішина, Д. Фіолевський, О. Яновська й інші.

У результаті проведеного аналізу праць цих і багатьох інших учених можна зазначити, що в контексті новітніх тенденцій правового розвитку дотримання професійної етики адвокатом потребує доктринального переосмислення та врегулювання.

В умовах сьогодення досить актуальним і важливим є аналіз теоретичних положень і актуальних питань значення професійної етики адвоката під час здійснення адвокатської діяльності.

Під час здійснення своїх повноважень адвокат обов'язково повинен використовувати всі надані законодавством права й обов'язки, відповідно до статусу, основних завдань адвокатури та принципів її діяльності, визначених Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законодавчими актами, а саме: адвокати здійснюють свою діяльність у межах правил адвокатської етики, які закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката [1].

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає дотримання Правил адвокатської етики, як одного з основних професійних обов'язків адвоката. Правила адвокатської етики (далі – Правила) мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури у сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загальноновизнаних деонтологічних норм і правил, ухвалених у міжнародному адвокатському співтоваристві.

Необхідність етики адвоката зумовлена низкою суттєвих причин. По-перше, адвокатура є одним із найважливіших інститутів захисту прав і свобод людини та громадянина, гарантованих конституціями більшості сучасних держав. По-друге, адвокатура виконує цю функцію держави, не будучи державним органом. По-третє, авторитет адвокатів визначається не тільки їхнім професіоналізмом і корпоративними традиціями, а й моральними якостями служителів Феміди. По-четверте, далеко не всі правила службової поведінки адвоката (позаслужбового спілкування і поготів) відображені в законі. На допомогу праву, як завжди, приходить мораль, яка пронизує всі сфери людської діяльності та супроводжує його все життя, оскільки немає таких ситуацій, коли б людина не піддавалася моральному оцінюванню оточення, і немає такого становища, коли б вона сама морально не оцінювала інших людей [2, с. 449].

Статус адвоката вимагає виконання професійного обов'язку дотримання присяги адвоката та правил адвокатської етики, який визначено ст. 21 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Під час проголошення присяги адвокат добровільно приєднується до цінностей адвокатури, відображених у присязі, – верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, дотримання правил адвокатської етики, чесності та сумлінності в забезпеченні права на захист, наданні правової допомоги відповідно до Конституції України та законів України, високої відповідальності, вірності присязі. Прийманням присяги адвокатське співтовариство визнає відповідність особи вимогам, що висувуються до адвоката, та, по суті, надає високу оцінку здатності цієї особи обстоювати цінності, закріплені у присязі та правилах адвокатської етики [4, с. 4].

Як убачається із Правил адвокатської етики, аспекти професійної етики становлять:

- відносини адвоката із клієнтами;
- відносини адвоката із судом;

- відносини адвоката з іншими учасниками судового процесу;
- відносини адвоката під час здійснення професійної діяльності з органами дізнання, попереднього слідства й адміністративної юрисдикції;
- відносини адвоката під час здійснення професійної діяльності з іншими державними органами;
- відносини з будь-якими особами, з якими адвокат взаємодіє у процесі виконання доручення клієнта;
- відносини між адвокатами;
- утвердження поваги до адвокатської професії в суспільстві в усіх сферах діяльності: професійній, громадській, публіцистичній та інших.

Першим принципом адвокатської етики є незалежність і свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності. Він передбачає невтручання та відсутність будь-якого впливу на адвоката під час виконання його обов'язків. Це стосується політичних партій, державних органів, інших адвокатів і навіть власного інтересу. Таким чином покладається і обов'язок протистояти такому впливу з боку адвоката.

Другий принцип – дотримання законності. Це передусім дотримання принципів верховенства права та законності. Адвокат у своїй діяльності має дотримуватися законодавства України.

Третім принципом виступає пріоритет інтересів клієнта. Інтереси клієнта є пріоритетними перед інтересами його адвоката. Він зобов'язаний своїми діями захищати та покращувати становище клієнта або ж обстоювати його законний інтерес. Також адвокат має бути цілковито незалежним від нього та не перешкоджати вибору його захисника чи своїми діями спонукати на співпрацю.

Четвертим є неприпустимість конфлікту інтересів, що полягає в неможливості суперечностей між особистим інтересом адвоката та його професійними обов'язками. Клієнти мають надавати письмову згоду адвокату на використання інформації або ж їх представництва, у разі наявності конфлікту інтересів.

Наступним принципом є конфіденційність, що тісно пов'язана з адвокатською таємницею. Діяльність адвоката без дотримання цього стає неможливою та фактично незаконною. Шостим є принцип компетентності та добросовісності, що означає передусім високий рівень підготовки та сумлінне виконання своїх обов'язків.

Відповідно до принципу поваги до адвокатської професії кожен адвокат має утверджувати повагу до професії своїми діями та не чинити дій, що можуть підірвати престиж або незалежність адвокатури. Не менш важливим є принцип чесності та добропорядної репутації, що своєю назвою вказує на якості, які повинен мати адвокат [3].

Варто зауважити, щоб стати адвокатом, особа повинна скласти кваліфікаційний іспит. Тобто ознайомлення із правилами адвокатської етики відбуваються до набуття особою права на заняття адвокатською діяльністю, а саме під час підготовки до складання кваліфікаційного іспиту. Надалі ж особа, яка склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування та стосовно якої радою адвокатів регіону ухвалено рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, згідно зі ст. 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» складає перед Радою адвокатів присягу, у якій зобов'язується дотримуватися, зокрема, правил адвокатської етики. Отже, формування у свідомості професійної компетентності адвоката з морально-етичними стандартами, які суттєво впливають на його професію, відбувається до отримання особою свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю [4, с. 2].

Доцільно звернути увагу на висловлювання адвоката в соціальних мережах щодо війни України з Російською Федерацією крізь призму дотримання професійної етики. Указом Президента № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. в нашій державі введено воєнний стан через повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації. Тому в умовах сьогодення звичайні громадяни діляться своїми позиціями та думками щодо війни, виражають підтримку Збройним силам України, зокрема в інтернеті. Так само чинять і адвокати, іноді навіть порушують професійну етику.

У ст. 59 Правил адвокатської етики закріплено: «Висловлювання адвоката в соціальних мережах, інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі «Інтернет» не повинні містити будь-який вид агресії, ворожнечі та нетерпимості» [3]. Тобто зазначена норма зобов'язує адвокатів під час обговорення військових злочинів, учинених Російською Федерацією на території нашої держави, поводити себе гідно та не допускати провокаційних і образливих висловлювань, для збереження іміджу адвокатури.

Окрім того, у ст. 60 Правил адвокатської етики передбачено: «Адвокату не слід здійснювати заяв у соціальних мережах, інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі «Інтернет» від імені адвокатської спільноти і видавати свою думку за її спільну думку, а також урахувати, чи відповідають

його дії в соціальних мережах іміджу та статусу адвоката» [3]. Така поведінка навіть у мирний час могла завдати шкоди репутації правничої спільноти, а під час повномасштабної війни може підірвати довіру до професії адвоката й адвокатської діяльності.

Зауважуємо, що хоча адвокати у своїх офіційних заявах і коментарях про війну систематично ігнорують правові й етичні норми, обговорюють поточні події, практика притягнення до дисциплінарної відповідальності за такі порушення Правил адвокатської етики ще не склалася.

І хоча адвокати повсякчас нехтують правилами адвокатської етики у своїх публічних висловлюваннях про війну та під час обговорення гострих тем у коментарях, нині не сформувалася практика притягнення за такі проступки до дисциплінарної відповідальності.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплює: «За систематичне або грубе одноразове порушення правил адвокатської етики на адвоката може бути накладено дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю, а в разі, якщо таке порушення підриває авторитет адвокатури України – дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю» [1].

Варто зауважити, що згідно зі ст. 62 Конституції України в нашій державі діє презумпція невинуватості. Отже, «адвокат вважається невинуватим у вчиненні дисциплінарного проступку і не може бути підданий дисциплінарному стягненню, доки його вину не буде доведено в законному порядку і встановлено рішенням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Звинувачення адвоката не може ґрунтуватися на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини адвоката тлумачаться на його користь».

Дисциплінарна справа стосовно адвоката не може бути порушена за заявою (скаргою), що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку адвоката, а також за анонімною заявою (скаргою). Отже, не допускається зловживання правом на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, зокрема й ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката без належних підстав, використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката у зв'язку зі здійсненням ним адвокатської діяльності.

Особливу увагу варто приділити судовій практиці щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та накладення стягнення за порушення Правил адвокатської етики. Верховний Суд у справі № 826/1520/15 від 4 вересня 2019 р. дійшов такого висновку: «Особа, приймаючи присягу адвоката, бере на себе зобов'язання неухильно дотримуватися Правил адвокатської етики, які, у свою чергу, регламентують підвищені, порівняно з пересічним громадянином, вимоги до її поведінки не тільки під час виконання безпосередньо професійних обов'язків, а й у приватному житті. Таким чином, порушення Правил адвокатської етики та, відповідно, і присяги адвоката є правовою підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності» [5].

Верховний Суд у постанові від 26 листопада 2020 р. у справі № 818/1718/17 зробив висновок: «Порушенням правил адвокатської етики є, у тому числі, не лише дії чи бездіяльність, що призвели до настання конкретних негативних наслідків для особи внаслідок наявного конфлікту інтересів, а й сама ймовірність такого настання, виходячи з обставин справи, навіть більше, розумні підстави вважати, що розвиток інтересів у майбутньому призведе до виникнення такого конфлікту» [6].

У постанові Верховного Суду у справі № 821/1030/17 від 14 грудня 2020 р. зазначено: «Правомочність відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури на власний розсуд за наслідками оцінки обставин і фактів ухвалити рішення за своєю правовою природою є дискреційним повноваженням, під яким розуміється можливість суб'єкта владних повноважень самостійно (на власний розсуд) обрати один із кількох юридично допустимих варіантів управлінського рішення. Єдиним критерієм здійснення правосуддя є право. Тому завданням адміністративного судочинства завжди є контроль легальності. Перевірка доцільності переступає компетенцію адміністративного суду та виходить за межі завдання адміністративного судочинства. Таким чином, правову оцінку рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про перегляд рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури й ухвалення нового рішення про застосування до адвоката дисциплінарного стягнення суд надає виключно в контексті дотримання відповідної процедури, не втручаючись у надану відповідачем юридичну оцінку доказам, зібраним у ході процедури проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката на предмет їх достатності» [7].

На підставі проведеного дослідження можна з упевненістю сказати, що всі згадані принципи є важливою та невід'ємною стороною діяльності адвоката. Без дотримання адвокатської етики неможливо

підтримувати високий стандарт інституту адвокатури. Окрім того, знання адвокатської етики є обов'язковим під час складання кваліфікаційного іспиту та навіть проходження стажування. Тобто без нього неможливо було б стати адвокатом і отримати свідоцтво про право заняття адвокатською діяльністю. Це також фігурує у присязі адвоката. Чи не найвагомішим аргументом єдності адвокатів і адвокатської етики є те, що порушення адвокатської етики є дисциплінарним проступком, який є підставою для припинення права адвоката на заняття адвокатською діяльністю.

Також варто зазначити, що процедура дисциплінарної відповідальності адвоката має відповідати стандартам незалежності, неупередженості, прозорості, справедливості, розумності строків розгляду, презумпції невинуватості й іншим гарантіям належного судочинства.

Отже, адвокат має діяти не тільки в інтересах тих осіб, яких він захищає, а й в інтересах права загалом. На адвоката покладено цілий комплекс зобов'язань як юридичного, так і морального характеру, які часто вступають у взаємну суперечність. Дотримання адвокатом Правил адвокатської етики є необхідною передумовою повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею її важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві.

Література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. Дата оновлення: 19.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 08.05.2023).
2. Діденко О. Професійна етика в діяльності адвоката. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє*. 2019. С. 448–451. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/20556/%D0%90%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%202019%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Правила адвокатської етики / З'їзд адвокатів України від 09.06.2017 р. Дата оновлення: 15.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001891-17> (дата звернення: 08.05.2023).
4. Бакаянова Н. Питання загальної та професійної етики в адвокатській діяльності (пам'яті видатної людини – адвоката Йосипа Бронза). 2022. С. 1–5.
5. Постанова Верховного Суду від 04.09.2019 р. у справі № 826/1520/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84040824>.
6. Постанова Верховного Суду від 26.11.2020 р. у справі № 818/1718/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93119334>.
7. Постанова Верховного Суду від 14.12.2020 р. у справі № 821/1030/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93541504>.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2012). Pro advokaturu ta advokatsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 5 lypnia 2012 r. № 5076-VI. Data onovlennia: 19.07.2021 [On advocacy and practice of law : Law of Ukraine dated July 5, 2012 № 5076-VI. Update date: 07/19/2021.] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> [in Ukrainian].
2. Didenko O.O. (2019). Profesiina etyka u diialnosti advokata. Advokatura: mynule, suchasnist ta maibutnie [Professional ethics in the activity of a lawyer.] *Advocacy: past, present and future*. P. 448–451. Retrieved from: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/20556/%D0%90%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0%202019%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
3. Zizd advokativ Ukrainy (2017). Pravyla advokatskoi etyky vid 9 chervnia 2017. Data onovlennia: 15.02.2019 [Rules of lawyer ethics: Congress of lawyers of Ukraine dated June 9, 2017. Date of update: 15.02.2019]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001891-17> [in Ukrainian].
4. Bakayanova N.M. (2022). Pytannia zahalnoi ta profesiinoi etyky v advokatskii diialnosti (pamiaty vydatnoi liudyny – advokata Yosypa Bronza) [Issues of general and professional ethics in advocacy (in memory of an outstanding person – attorney Yosyp Bronz)]. P. 1–5 [in Ukrainian].
5. Verkhovnyi Sud Ukrainy (2019). Postanova Verkhovnoho Sudu vid 04.09.2019 roku po spravi № 826/1520/15 [Resolution of the Supreme Court dated September 4, 2019 in case № 826/1520/15]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84040824> [in Ukrainian].
6. Verkhovnyi Sud Ukrainy (2020). Postanova Verkhovnoho Sudu vid 26.11.2020 roku po spravi № 818/1718/17 [Resolution of the Supreme Court dated November 26, 2020 in case № 818/1718/17]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93119334> [in Ukrainian].
7. Verkhovnyi Sud Ukrainy (2020). Postanova Verkhovnoho Sudu vid 14.12.2020 roku po spravi № 821/1030/17 [Resolution of the Supreme Court dated 14.12.2020 in case № 821/1030/17]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93541504> [in Ukrainian].